

DEŠIMTOJI ETNOKULTŪRINĖ MOKINIŲ KONFERENCIJA

Sausis prasidėjo žinia, kad 2015-ieji paskelbti Etnografinių regionų metais, o Šiaulių „Romuvos“ gimnazijoje tą mėnesį vyko pasirengimas jau dešimtajai etnokultūrinei mokinių konferencijai „Mitinis poetinis žmogaus, gyvūnų ir augalų pasaulis“. Be romuviškių, jai ruošėsi vaikai dar 36-iose šalies mokyklose (be šiauliškių, ir Joniško, Klaipėdos, Kauno, Mažeikių, Naujosios Akmenės, Palangos, Panevėžio, Plungės, Radviliškio, Raseinių, Telšių miestų ir rajonų mokiniai), taip pat Islandijos lituanistinės mokyklos „Trys spalvos“ ir Čikagos (Lemonto) Maironio lituanistinės mokyklos moksleiviai. Pastarosios mokyklos dalyvavo netiesiogiai – atsiuntė vaikučių darbelius, rodančius, kad jie domisi ir Lietuva, ir lietuvių mitologija.

Sausio 23 dieną į „Romuvos“ gimnaziją atvyko 197 mokiniai, juos atlydėjo mokytojai, atėjo ir šiaip klausytojų. Plenariniame ir baigiamajame posėdžiuose, taip pat aštuoniuose sekcijose pristatyta net šešiasdešimt žodinių, stendinių bei sceninių pranešimų. Pranešimus skaitė ir konferencijos viešnios iš Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto. Habil. dr. Nijolė Laurinkienė kalbėjo tema „Žemė ir dangus – moteriškumo ir vyriškumo simboliai“, o dr. Vita Ivanauskaitė-Šeibutienė – „Moterys ir vyrai kaip folkloro kūrėjai, atlikėjai ir saugotojai“.

Kodėl – konferencija? Kaip atsitiko, kad iš pirmo žvilgsnio gana nelengvės temos

ir tikrai ne pačios patraukliausios formos (konferencija reikalauja laikytis bent minimalių tiriamosios veiklos ir jos pristatymo taisyklių) renginys vyksta jau dešimtą kartą ir net stebina norinčiųjų jame dalyvauti gausa? Atsakymo reikėtų ieškoti jo priešistorėje. Štai mano cituota vieno 2002 metų „Romuvos“ gimnazijos abituriento rašinio ištrauka:

Vis dėlto šių dienų žmogui jo tautos folkloras yra visiškai nenaudingas. Nenaudingas ta prasme, kad neatspindi nūdienos jaunų žmonių pasaulėžiūros, yra moralškai pasenęs ir atgyvenęs. Tautosaka neatlieka savo pagrindinių funkcijų, ji neformuoja tautos moralinių nuostatų, jų nekoreguoja, ji nėra klausoma ir gerbiama kasdieniame, buitiniame lygmenyje, kaip buvo anksčiau. Bet didžiausią problemą aš išvelgiu ne praktiniame tautosakos pritaikyme, o estetiniame pasitenkinime. <...> Jauniems žmonėms tautosaka nesuteikia peno mintims ir neleidžia tobuleti aukštesniame lygmenyje negu buitis, nes tautosakos pagrindinis objektas – kaimas, kasdieniai darbai, stereotipinės figūros, pilki žmonės.

Šita mintis, be abejo, diskutuotina, bet kaip tik dėl to ji mums ir tapo naudinga. Bediskutuodami kartu su tų metų „Romuvos“ gimnazijos vyresniųjų klasių mokiniais priėjome išvadą: norime būti arti savo tautos, bet ne visi galime ir norime dainuoti senąsias dainas, augti pasakų, sakmių, patarlių, mįslių bei frazeologizmų kupinoje erdvėje, negalime visi ir visada natūraliai „naudoti“ tai, ką yra sukūrę mūsų protėviai. Vadinas, senolių palikimą reikia sąmoningai tyrinėti. Tyrinimas neverčia

grožėtis (skeptikai paaugliai dažnai iš anksto atmeta tautosaką, girdi, „nieko ten nėra gražaus“; šitaip iš anksto ne tik atmesdami liaudies kūrybą, bet ir liaudies išmintį), užtat kviečia nustepti, ypač jeigu nuostabius dalykus vaikas atranda pats.

Temos pasirinkimas. Reikėjo pasirinkti tiriamosios veiklos temą, ir tai nebuvo sunku – už jos idėją esu dėkinga lituanistei (deja, neprisimenu jos pavardės), kuri šio tūkstantmečio pradžioje šalies kolegoms siūlė įvairių lietuvių kalbos modulių pavadinimus, tarp kurių buvo ir „Mitinis poetinis gyvūnų ir augalų pasaulis“. „Romuvos“ gimnazistai, rinkdamiesi modulį, iš netrumpo jų sąrašo pasirinko kaip tik šį – jų manymu, gana paprastą, leidžiantį plėtoti vaikiškas temas – ir ėmėsi darbo. Planuojant tiriamąją veiklą iškart tapo aišku, kad lietuvių tautosakos vaizdinius galima, o kartais net būtina gretinti su kitų tautų liaudies kūrybos vaizdiniais, taip pat stebėti, kaip analogiškai vaizdiniai ar motyvai skleidžiasi individualioje kūryboje, kad įdomu atrasti, pamatyti ir suformuluoti, kaip tam tikrus pasaulio elementus mato ir suvokia tautosakos kūrėjai, kaip – šiandienos žmogus. Vadinasi, reikia tyrinėti kaitą, neišvengiamai aiškintis ir tai, kas esi pats, kaip supranti pasaulį, ką vertini, kuo esi kitoks nei, pavyzdžiui, tavo senelis. O pasakyti, kad tu nesi įdomus pats sau, jau nepavyks.

Įkvėpėjai ir talkininkai. Romuviečių rengiamiems pranešimams nelikti mokyklos vidaus erdvėje padėjo laimingas atsitiktinumas – pažintis su tuomet Šiaulių universitete tautosaką dėščusia etnologe Rūta Stankuviene, turinčia įstabių gebėjimų etnokultūrą paversti domėjimosi objektu, ne kartą primindavusia į kalbamąją konferenciją susirenkantiems mokytojams, kad tautos kultūros dalykai yra ne tik tai, kas dėjos, pavyzdžiui, XIX amžiuje, bet ir tai, kas vyksta dabar. R. Stankuvienės paskati-

nimas lėmė, kad konferencija „Mitinis poetinis gyvūnų ir augalų pasaulis“ iš karto tapo miesto, o netrukus – ir respublikiniu renginiu. Ji – ilgametė mūsų konsultantė: padėjo mokinius konferencijai rengusiems mokytojams, vertino ir aptarinėjo pranešimus. Etnologė konsultavo ir dešimtosios konferencijos rengėjus. „Romuvos“ gimnazijos lituanistai pagalbos sulaukia ir iš Šiaulių „Aušros“ muziejaus Etnografijos skyriaus bei Šiaulių kultūros centro.

Nedera pamiršti, kad pranešimus rašantiems mokiniams talkina ir mokslininkai, pirmiausia – knygomis, straipsniais. Kita vertus, rengimasis konferencijai skatina tas knygas pavartyti, iš pradžių – kad reikia, paskui – kad pasidaro jau įdomu. Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto mokslininkės irgi atvežė šūsnių knygų. Tarp jų buvo ir neseniai išėjusi N. Laurinkienės monografija *Žemyna ir jos mitinis pasaulis*, ypač pradžiuginusi pranešimą „Mitinių būtybių poros: Austėja ir Bubilas, Žemyna ir Žemėpatis“ rengusias romuvietes ir jų mokytoją Doną Jaugienę.

Pranešimų kryptys ir temos. Siekiant, kad konferencijos tema nebūtų per plati, ilgainiui apsispręsta kiekvienais metais pasirinkti konkrečią ir kiek kitokią kryptį. Iš pradžių domėtasi tik augalais ir gyvūnais, buvo skaitomi tokie pranešimai, kaip „Mitinis gyvūnų pasaulis mįslėse“, „Gyvūnų įvaizdžių perkeltinės reikšmės lietuvių liaudies patarlėse“, „Paukštis lietuvių kultūroje ir S. Gedos kūryboje“, „Žaltys lietuvių tautosakoje ir dailėje“ ir pan. Dažniausiai domėtasi konkrečiu augalu ar gyvūnu: rūta, rugiu, linu, egle, ąžuolu, žirgu, gegute, bet jau pirmojoje konferencijoje paaiškėjo, kad vaikų ir mokytojų dėmesį traukia vadovėliuose rečiau aptariami objektai, pavyzdžiui, rožė ar oželis. Vėliau pasipylė pranešimai apie bitę, gyvatę, vilką, kiškį, šunį, katę, gulbę,

žvirblį, roplių, vorą, pušį, beržą, šermukšnij, papartį, aguoną, kanapę, obelį ir obuolį... Visada populiarūs ir vertingi tokie pranešimai: „Augalų ir gyvūnų pasaulio ženklai pseudonimuose“; „Augalai ir gyvūnai gamtos ir protėvių šventėse“; „Gyvūnų įvaizdžių reikšmės lietuvių liaudies patarlėse“; „Žmonių moralės atspindžiai žvėrių pasakose“; „Pasivertimai baltų ir kitų tautų mitiniuose pasakojimuose“; „Pasaulio medis advento dainose“; „Augalams siunčiami Žemynos ženklai“; galiausiai – „Augalai matematikos pasaulyje“. Nuo 2007-ųjų, baiminantis kartojimosi (gal ir be reikalo, nes nors temos ir kartojasi, bet nesikartoja vaikų atradimai...) ir siekiant patenkinti kraštotyrininkų pageidavimą dalyvauti renginyje, pradėta domėtis ir žmogaus namais, todėl pavadinime atsirado dar vienas žodis – „Mitinis poietinis žmogaus, gyvūnų ir augalų pasaulis“. Nuo tada pakviesta domėtis žmogaus gyvenamosios erdvės gyvūnais ir augalais, sodyba, kiemu, šuliniu, darželiu, sodu, vartais, troba, klėtimi, tvartu, kluonu, pirtimi... Taigi buvo pristatoma nemažai kraštotyros darbų („Žmogaus namai. Mano kaimas“; „Etnografinė sodyba. Gegužiukų kaimas“; „Mediniai baldai ir įrankiai žemaičio sodyboje“), rodoma filmuota medžiaga, vaikai kalbėjo (arba kūrė) apie namus ir atskiras jų dalis („Laiptai ir pasaulio medis“; „Akmenys lietuvių mitiniuose pasakojimuose ir aplinkoje“; „Balta višta tvoron įkišta“ (langas lietuvių etnokultūroje ir architektūroje); „Sėdžiu prie langelio, žiūriu pro langelį...“; „Slenkstis – ir jungianti, ir skirianti riba“; „Šulinys“; „Vandens reikšmė žmogaus gyvenime“; „Parėjęs namo gailiai verkė (Mano prosenelio namai ir smuikas)“; „Buitinė ir meninė prieverpsčių paskirtis“ ir t. t.). 2012-ieji buvo paskelbti Muziejų metais, todėl tuokart rinkomės pasidalyti informacija apie žmogaus gaminamus ir jį supančius daiktus: apie senolių darbo įrankius

bei stakles, skrynias, rankšluostines, krosnij, stalą, senovines transporto priemones.

Šių metų konferencijos kryptis – vyriškumas ir moteriškumas etnokultūroje. Atrodė, kad ši tema nebus lengvai įkandama. Vis dėlto sulaukta pranešimų, laikytinų tikrais deimančiukais. Tokie būtų Damielės Martinaitytės pranešimas „Moteriško ir vyriško mąstymo modelių raiška lietuvių liaudies dainose“ (Juliaus Janonio gimnazija, mokytoja Audronė Ganusauskienė), Palangos Senosios gimnazijos pirmokų muzikinė improvizacija „Vyriškumo bei moteriškumo pradai lietuvių liaudies pasakoje „Eglė žalčių karalienė“ (mok. Jūratė Galinauskienė, Raimonda Kačerauskienė, Rima Gričiūtė), Panevėžio Juozo Miltinio gimnazijos merginų sceninis montažas „Kodėl mergina teka“ (mok. Ramutė Matusevičiūtė, Virginija Milaševičienė), Mažeikių Merkelio Račkausko gimnazijos trečiokės Aušrinės Smilgytės sukurta ir jos draugų pristatyta moteriškų ir vyriškų baltiškų drabužių kolekcija „Protėvių aidas“ (mok. Almutė Valtienė). Sekcijose pristatytus pranešimus, sudominusius ir pradžiuginusius klausytojus, sunku ir išvardyti, ko verti vien jų pavadinimai, pavyzdžiui: „Vaikinių muštynės – vyriškumo įrodymas?“ (Joniškio Mato Slančiausko progimnazija), „Ilgas plaukas – moters puošia, vyro – luošia“; „Viliojimo menas lietuvių tradicinėje kultūroje“ (Šiaulių Didždvario gimnazija), „Kvailys, karys ar karalius?“ (Šiaulių „Saulėtekio“ gimnazija), „*Įrašymo į bernus* apeigos seniau ir dabar“ (Joniškio „Aušros“ gimnazija), „Merginos įvaizdžio kaita: nuo gležnos lelijelės iki tvirtos plačiašakės liepos“ (Kauno Lietuvos sveikatos mokslų universiteto vidurinė mokykla) ir kt.

Forma svarbesnė už turinį? Aptarimo vertas šios konferencijos pranešimų pobūdis; viena dalis pranešimų – tradiciniai, tyrimais paremti, pavyzdžiais iliustruoti

tekstai. Kita dalis – stendiniai (informaciją apibendrinantys stendai ar tiesiog iš projektinės vaikų veiklos atsiradusių piešinių, technologinių kūrybinių darbų rinkiniai). Vis dėlto labiausiai vaikus, taip pat ir klausytojus sudomina ir, ko gero, renginio patrauklumą lemia sceniniai pranešimai. Jų rengėjai originaliai, dažniausiai – šmaikščiai, vaidindami, kartais sugalvodami žaidimų ir įtraukdami auditoriją, pristato ištirtąjį objektą. Kitaip tariant, įdomiausia ir ruoštis, ir pristatyti, ir klausytis, ir stebėti būna tada, kai mokiniais bendradarbiaudami padeda kelių dalykų – lietuvių kalbos ir literatūros, muzikos, teatro, dailės, technologijų – mokytojai. Vaikų konferencijos klausytojai – vaikai, to nedera pamiršti; pranešti kad ir labai įdomias naujienas jiems taip, kad girdėtų ir susidomėtų, kur kas sunkiau nei suaugusiesiems. Todėl tie, kurie tyrė, rašė, atvykę kalbėjo, rodė, dainavo, vaidino, verti pagarbos ir pagyrų, o jiems talkinę mokytojai – nuoširdžiausios padėkos.

Vida Norvaišienė

MOKSLINĖ KONFERENCIJA „PROFESORIAUS NORBERTO VĖLIAUS SKAITYMAI“

Balandžio 16 dieną Lietuvių literatūros ir tautosakos institute įvyko aštuntoji kasmetė mokslinė konferencija „Prof. Norberto Vėliaus skaitymai“. Šios konferencijos skirtos *baltų mitologijai* plačiausia prasme. Jomis siekiama sutelkti įvairių humanitarinių mokslo sričių, vienaip ar kitaip susijusių su baltų mitinio pasaulėvaizdžio rekonstrukcija, – tautosakos, istorijos, archeologijos, etnologijos, kalbotyros ir kt. – tyrinėtojus ir šitai paskatinti įvairiopą tyrinėjimų sin-tezę mitologijos pagrindu.

Šiomet konferenciją lydėjo šie tokie nesklandumai. Pirmiausia, nemaža dalis kviečiamųjų joje dalyvauti ir paskui nemaža dalis informuotųjų apie ją klausytojų žinios negavo dėl kažkokių techninių trikdžių (serveriai laiškus gal palaikė šiukšlėmis?), o gal ir dėl jos organizatoriaus techninio neišmanymo. Be to, savo juodąjį darbą šiomet padarė ligos, tad galiausiai pranešimus konferencijoje skaitė tik septyni prelegentai.

Daiva Vaitkevičienė skaitė pranešimą „Apie Puškaitį, šėivamedį ir dieviškas galias kulinarijoje“. Pranešėja priminė *Sūdavių knygelėje* (XVI a.) minimą Puškaitį, kuris ten apibūdintas kaip dievas, gyvenantis po šėivamedžio krūmu. Jam aukojant duonos, alaus ir kito maisto, prašoma atsiųsti barstukų (*Parstucken*), kurie skalsintų jaujoje javus. Ne vienas mitologijos tyrinėtojas jau yra nagrinėjęs šio dievo vardą ir funkcijas, tačiau nuošalyje tebėra likusi augalo, su kuriuo siejamas Puškaitis, analizė. Šėivamedis (*Sambucus*) yra ne tik stipriai kvepiantis aromatinis augalas, bet ir fermentuotų gėrimų gamyboje vartojamas priedas, skatinantis rūgimą. Lietuvoje šėivamedis buvo vartojamas gaminant midų. Pranešime keliama hipotezė, kad Puškaičio mitinės funkcijos sietinos su midaus ir alaus rauginimu. Tai patvirtintų ir pats dievo vardas, priklausantis burbuliavimą nusakančių žodžių šeimai: *puškuoti* ‘leisti burbulus, darytis burbuluotam’, *puškėti* ‘darytis burbulams (rūgstant, verdant...), gurguliuoti, pukšėti’, *puškas* ‘spuogas, puškulyš, pūslė’ ir kt.

Nijolės Laurinkienės pranešimas vadinasi „Baltai ir keltai: mitologijos paralelės“. Baltų ir keltų ryšiai apskritai mažai tyrinėti, ypač – mitologijos srityje. Jokiōs tautōs mitologijos rekonstrukcija nėra įmanoma be platesnio tarptautinio konteksto, palyginimo su kitų tautų mitologijomis.

Iki šiol lyginamųjų tyrimų lauke daugiau buvo baltų-slavų, baltų-germanų tradicijos. Keltai, kilę iš dabartinės pietvakarių Vokietijos, kalbiniu požūriu būdami tarp germanų ir italikų, nusipelnė nė kiek ne menkesnio dėmesio nei minėtos tradicijos. Pranešime apžvelgtos kai kurios (daugiau – chtoninės prigimties) baltų ir keltų mitologijos paralelės.

Roko Sinkevičiaus pranešimas – „Iki galo neįminta mįslė apie Dievo kumeliuko (mėnulio) gimimą“. Algirdo Juliaus Greimo paskelbta pusiaužiemio šventės (Krikštų) rekonstrukcija prigijo tarp lietuvių mitologų. Jos patikimumas nebuvo kvestionuojamas, nebuvo ji ir plėtojama. Mįslėje apie mėnulį – *Dievo kumeliuką*, pasitelktoje šios rekonstrukcijos pagrindu, paminėtos savaitės dienos (*sereda, pėtnyčia*) vėliau buvo susietos su mėnulio kalendoriumi. Tačiau nei septyndienės savaitės struktūra, nei tautosaka šio spėjimo nepatvirtina. Aiškinantis mįslės prasmę, būtina atsižvelgti į jos variantų skirtumus, tradicinę savaitės dienų semantiką, mėnulio amžiaus ribas pagal Bibliją ir periodinio atgimimo sampratą. Viena iš galimybių perskaityti mįslę – susieti tas savaitės dienas su konkrečiomis bažnytinio kalendoriaus kilnojamųjų švenčių ciklo datomis. Slavų medžiaga rodo, kad išskirtinis dėmesys jauno mėnulio pasirodymui buvo skiriamas prieš pat didžiojo pasninko (gavėnios) pradžią.

„Dar kartą apie geležinių viršūnių ornamentiką“ – taip vadinosi Jolantos Zabulytės pranešimas. Jo turinys – saulės, mėnulio, žalčio ir kai kurių augalinio ornamento motyvų formali ir semantinė analizė, aptariant galimas bažnytinės dailės, liturginių reikmenų ir tradicinės kaimo kultūros (medinių kryžių, lėkių, medinės architektūros, skrynių dekoru, tautosakos) įtakas.

Eugenijus Žmuida pranešime „*Eglė žalčių karalienė*: slibino ir mergelės motyvo genezė“ pratęsė pasakos apie Eglę interpretaciją. Pirmajame ciklo pranešime „*Eglė žalčių karalienė*: gyvybės ir mirties domenai“; skaitytame 2011 m., buvo keliamas mintis, jog pasaka perteikia toteminio tėvo nužudymo ir moters – gyvybės ir mirties valdovės – tragediją, kylančią iš gyvybės paslapties atskleidimo (išdavystės). Pernai „Skaitymuose“ pristatytame pranešime „Žaltys lietuvių pasakoje ir Biblijoje: bendro siužeto kontūrai“ buvo apžvelgta desakralizacija (sekuliarizacija), pasireiškianti pasaulio numitinimu, politeistiniam pasaulėvaizdžiui pereinant į monoteistinį. Ji leidžia jau Biblijos pasakojime apie žaltį atpažinti archajišką siužetą, pas mus žinomą kaip *Eglė žalčių karalienė*. Iškyla tas pats gyvybės kilmės klausimas ir chtoniškojo bei dangiškojo pradų konfliktas. Šiame, jau trečiajame, pranešime apsisitoma prie finalinės žalčio nužudymo scenos, kurioje išvelgtas mitologijoje, tautosakoje, literatūroje itin populiarius kovos su slibinu motyvas, jo pradinė stadija. Sigmundas Freudas veikale *Totemas ir tabu* (1913) yra iškėlęs grupinės (genties brolių) tėvažudybės hipotezę kaip toteminio etapo religijų istorijoje pabaigą. Tai, kad *Eglės* pasakoje žaltį (vėliau – slibiną) žudo būtent broliai (vėliau – vienas raitelis svetimšalis), kad mergelė (*Eglė*) nebegrižta pas žmones (ryšys su totemu stipresnis už kraujo ryšius), taip pat kai kurie kiti elementai rodo pasakos archajiškumą ir tampa raktu stebuklinės pasakos mitologijai suprasti.

Vilijos Janušauskienės pranešimas – „Baltų mitinio pasaulio archeologija Antano Kalanavičiaus poezijoje“. Lietuvių literatūros tekstų, kaip baltų mitinio pasaulio (pa)likimo tikėtinų archeologinių saugyklų, tyrimai buvo paskatinti N. Vėliaus ištarties: „reikia ieškoti ryšio tarp skirtingų

mokslo šakų (archeologijos, etnografijos, folkloristikos, kalbotyros, menotyros...) tiriamų faktų“; tada „galėsime patenkinti spręsti sudėtingesnes (pvz., etnogenės ar kitas) problemas.“ XX a. paskutinį dešimtmetį Lietuvoje pradėti grožinės literatūros tyrimai iš įvairių – mitologijos, archeologijos, analitinės psichologijos ir kt. – priėgų. Šių tyrimų rezultatai, skelbti mokslinėje bei pedagoginėje spaudoje, patvirtina, jog „poetų iš Dievo malonės“ tekstuose folklorinė tradicija tęsiama ne tik sąmoningai, bet ir nevalingai. Pranešėjos taip mėginta pažiūrėti ir į A. Kalanavičiaus (1945–1992), pietryčių Lietuvos (Nedzingės žemės) poeto, tekstus.

Ir galiausiai šių eilučių autorius bandė atsakyti į savo paties iškeltą antraštinį klausimą, „Kodėl Donelaičio *sidabras gyvs stikle mūdryiai šokinėja*“ (citata iš „Pavasario linksmybės“, 295). Pirmiausia atkreiptas dėmesys į tai, kad palyginimas *nei sidabras gyvs* – tai tradicinio, liaudyje gerai žinomo palyginimo parafrazė. Pateikta ir gyvsidabrio „gyvumo“ pavyzdžių iš sakininės tautosakos. Kita vertus, pats gyvsidabris liaudyje tapo žinomas iš Vakarų, per užgimstantį mokslą (ir rasi pirmiausia Mažojoje Lietuvoje), o Kristijonas Donelaitis, pats gaminęs termometrų (pastaba iš salės), kaip tik yra vienas iš seniausių jį lietuviškai paminėjusių autorių. Vakaruose, savo ruožtu, dar prieš užgimstant gamtos mokslams gyvsidabris buvo naudojamas alchemijoje; ten jis sietas su antikiniu Merkurijumi ir net pavadintas jo vardu (pranc. *mercure*, ang. *mercury*, vok. *Merkur* ir kt.). Brolių Grimmų pasakoje „Dvasia butelyje“, pasak Karlo Gustavo Jungo, menančioje tiesioginę alchemijos įtaką, jaunikaitis medkirtys miške po medžio šaknimis išgirsta balsą, prašantį išleisti. „Ėmė jaunikaitis raustis po medžiu ir tarp šaknų ieškoti, kol pagaliau

nedidelėje duobutėje aptiko stiklinį butelį. Pakėlė jį, pasižiūrėjo prieš šviesą, o ten kažkoks padaras, panašus į varlę, aukštyn ir žemyn šokinėja“; primygtinai prašomas jaunikaitis galiausiai neatsispiria, atkemša butelį ir išleidžia „dvasią“, kuri bematant išauga priešais jį į grėsmingą pavidalą ir sako: „Aš esu galingasis Merkurijus, kas mane išleidžia, tam turiu sprandą nusukti.“ Nors brolių Grimmų vokiškos pasakos paskelbtos pusamžiu vėliau už K. Donelaitį, rašiusį lietuviškai, vis dėlto sunku susilaikyti nepalyginus šios ištraukos su nagrinėjamomis „Metų“ eilutėmis: pasakoje alchemikų gyvsidabris įsameninantis Merkurijus stikliniame butelyje „aukštyn ir žemyn šokinėja“, o K. Donelaičio eilutėse *jauns žmogus durnai dūkinėdams / Nei sidabras gyvs stikle mūdryiai šokinėja / Ir per daug durnuodams sau iškadą padaro* – kaip kad neišvengiamai nutinka lengvabūdžiui, neapdairiai „išleidusiam iš butelio“ savo Merkurijų, tai yra nesuvaldžiusiam, nesuvaldžiusiam savo gyvumo.

Po konferencijos mokslinės dalies pranešėjai ir ištikimiausi klausytojai pakilo į antrąjį aukštą kiek pažemynėliauti ir šitaip tapo per visą aukštą pakylėti. Ten paaiškėjo, kad konferencija šiaip jau buvo gana įdomi, taigi – ne tik įvykusi, bet ir pavykusi. Ir tai vis mūsų pranešėjų dėka, tarp kurių šiomet, sprendžiant iš girdėtų atsiliepimų, be konferencijos pirmavo Daiva Vaitkevičienė.

Dainius Razauskas

TĘSIAMI LIAUDIŠKAJAM PAMALDUMUI SKIRTI SEMINARAI

Liaudiškojo pamaldumo temai skirti seminarai Lietuvių literatūros ir tautosakos institute pradėti rengti 2014 metais. Šios

iniciatyvos ėmėsi Tautosakos archyvo skyrius, jau nuo 2010 m. organizuojantis įvairius folkloro klausimus nagrinėjančius seminarų ciklus „Iš Lietuvių tautosakos archyvo“, „Tautosakos šaltiniai Lietuvių tautosakos rankraštyne ir kitur“. Praeitą pavasarį pastarojo ciklo rėmuose pradėtos gvildinti liaudiškojo pamaldumo apraiškos lietuvių etnokultūroje. Pirmieji du seminarai („Liaudiško pamaldumo tradicijos Žemaitijoje“ ir „Liaudiškas pamaldumas – tautos rezistencijos stiprybė“), kurių metu buvo žiūrėtos ištraukos iš režisieriaus ir operatoriaus Justino Lingio filmų, diskutuojama, dalijamasi įžvalgomis ir patirtimi, susilaukė didelio tiek Instituto, tiek giminųjų institucijų mokslininkų susidomėjimo (žr. *Tautosakos darbai*, 2014, t. XLVII, p. 362–329; internete: http://www.llti.lt/lt/liaudisko_pamaldumo_seminarai/).

Teigiami kolegų vertinimai paskatino tęsti diskusijas nebandant įsiterpti į anksčiau, bet sukuriant savarankišką – liaudiškajam pamaldumui skirtą – seminarų ciklą. Šių metų pirmąjį pusmetį surengti trys seminarai, gvildenę skirtingus liaudiškojo pamaldumo aspektus. Balandžio 22 d. vykęs seminaras „Į kovą su malda: pokario partizanų dvasinės atspirtys“ tęsė pirmųjų dviejų duotą toną – vyko apskritojo stalo diskusijos, savo mintis išsakė etnologas, Lietuvos edukologijos universiteto profesorius dr. Jonas Mardosa, LLTI Dainyno skyriaus vyresnioji mokslo darbuotoja dr. Vita Ivanauskaitė-Šeibutienė ir KU Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto vyriausiasis mokslo darbuotojas dr. Vyktintas Vaitkevičius, žiūrėjome ištraukas iš J. Lingio filmų „Partizanų vaikai“ (2011) ir „Žibutė – Rozalija Preibytė“ (2015).

Partizanų pamaldumui skirto seminaro tikslas – pažvelgti į kovotojų už Lietuvos laisvę temą, kuri iki šiol kelia skirtingų minčių ir nevienareikšmių jausmų, kiek

kitaip nei įprasta modernioje, vis labiau sekuliarėjančioje šiuolaikinėje mūsų visuomenėje ir kultūroje, kai stengiamasi nepastebėti su krikščionišku tikėjimu, malda susijusių dalykų. Iš tikrųjų religinė praktika ir malda buvo labai svarbūs tautinės kultūros ir katalikybės pagrindu susiformavusiai prieškario kartai. Tai rodo ir tuo metu pogrindyje leisti specialiai partizanams pritaikyti maldynai. Dažniausiai jie būdavo spausdinami mašinėle arba perrašinėjami ranka. Kaip tik toks yra Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio (LLKS) laikraščio *Prie rymančio Rūpintojėlio* 1952 m. parengtas leidinys *Ženkime su malda: LLKS partizano maldos ir apmąstymai*, padaugintas LLKS Žaliosios rinktinės (LGGRTC *Genocido aukų muziejaus fondai*, PR186). 1953 m. papildytas ir Žemaičių apygardos paskelbtas leidinėlis įgyja *Rūpintojėlio* pavadinimą. Čia spausdinamas Lietuvos himnas, priesaikos tekstas, miško broliams sukurtos (adaptuotos) maldos. Visi tekstai – tiek priesaikos, tiek maldų – kupini tikėjimo bei pasitikėjimo Dievu ir jo valia, savo ir Tėvynės kentėjimų tapatinimo su Jėzaus Kristaus kančia, tikėjimo amžinuoju gyvenimu ir vilties, o kartu – ir kovos neišvengiamumo, žmogaus trapumo suvokimo; prašoma Švč. Mergelės Marijos ir Šventųjų užtarimo.

Tokių maldynėlių autoriai greičiausiai buvo kunigai, klierikai, kartu su valstiečiais, studentais, buvusiais kariškiais išėję į miškus ginti Lietuvos laisvės nuo raudonųjų okupantų. Kunigai pasirinkdavo partizanavimą, kad būtų kuo arčiau žmonių, kuriems ypač reikėjo dvasinės paramos, daugelis iš jų palaikė ryšius su partizanais, teikdavo jiems dvasinius patarnavimus.

Seminaro diskusijas pradėjęs J. Mardosa pažymėjo, kad iš nukentėjusiųjų – buvusių partizanų, jų ryšininkų, tremtinių – negirdėjęs keršto žodžių, nes dažniausiai

tai buvo kaimo žmonės, augę tradicinėse katalikiškose šeimose ir patys puoselėję šias vertybes. Tuo tarpu priešiškoji stovykla (stribai ir kiti su partija bei tuometine valdžia susiję asmenys), kurios daugumą sudarė miestelių gyventojai ir buvę dvarų kumečiai, jau buvo atitolusi nuo religijos. Jų palikuonys dar ir dabar kartais stengiasi visaip pažeminti žuvusių partizanų atminimą ir jų auką. V. Ivanauskaitė-Šeibutienė pastebėjo, kad šiandien daug kalbama apie partizanus, dalinių struktūras, kovas ir pan., tačiau neužsimenama, iš kokios aplinkos jie atėjo ir kokias vertybes atsi-nešė. Vyrai į kovas ėjo tiesiai iš savo namų, kur buvo nusistovėjęs tikėjimo, religinių praktikų ritmas, t. y. katalikiškos tradicijos, o su okupacija užgriuvo antitikėjimo propaganda. Kad į miškus išėję vyrai labai ilgėjosi ne tik paprasto, ramaus gyvenimo, bet ir tikėjimo praktikavimo, rodo pateikėjos iš Plungės rajono vaikystės atsiminimai. Moteris pasakojo, kad jų šeimai namie tradiciškai giedant kánlus, pasigirdo giedojimas už lango – tai buvo partizanai, natūraliai įsijungę į jiems įprastą religinę praktiką. To laikotarpio visuomenė, taip pat ir partizanai buvo susieti bendros katalikiškos tradicijos, ir tai buvo visiškai natūralu, todėl nebūtinai pasakojama.

Diskusija įsiplieskė po V. Vaitkevičiaus kalbos. Jis pastebėjo, kad 1944 m. pirmieji į miškus išėję partizanai buvo ne valstiečiai, bet vėtyti ir mėtyti kovotojai, buvę nepriklausomos Lietuvos kariai, birželio mėnesio sukilimo dalyviai ir t. t., jautę kaltę dėl 1940 m. neiššauto šūvio, sąmoningai kūrę pasipriešinimo būrius ir tam rengęsi iš anksto. Romantika baigėsi, kai prasidėjo pirmosios žūtys, užvirė kraujas, prasidėjo tikras karas ir kerštas, todėl vargu ar tokiomis aplinkybėmis galėjo išlikti įdiegtos vertybės. Tame kare ištis būta nepaprastai tvirto tikėjimo, bet būta ir krikščioniškų

vertybių atmetimo, nes daugelio partizanų maldos liko neišklausytos – jų artimieji žuvo, tėviškės sudegintos. Buvę partizanai, specialiai nepaklausti, šiandien apie tikėjimą nekalba... V. Vaitkevičiaus nuomone, šis klausimas yra labai sudėtingas, daugialypis, todėl derėtų dabar ar kita proga pamaldumo temą išplėsti į tikėjimo temą išeinant iš krikščioniško lauko: kuo partizanai tikėjo iš tiesų (Amerika, laisve, pačia kova...), kas jiems padėjo ištvirti tardymus ir Sibirą. Galbūt kai partizanai turėjo rinktis – gyventi ar mirti, pakelti ranką prieš save ar prieš brolių, – savo dvasia jie buvo arčiau Pilėnų?!

Seminaro dalyviai sutiko, kad tai buvo nepaprastų išbandymų, paradoksų ir tragizmo kupinas laikas, ir iškėlė klausimą: ar apskritai mes pajėgūs tai suprasti? Tačiau nuo pamaldumo temos nuspręsta nenukrypti, kadangi krikščioniškas tikėjimas ir malda pokario partizanams buvo tikrai svarbūs. Pasak Reginos Merkienės, laisvės kovotojai ėjo už Tėvynę ir Tikėjimą. Nebūtina melstis visu būriu, kiekvienas žmogus turi savo maldą, tai – jo asmeninis santykis su Dievu ir kitam to nereikia žinoti. J. Lingio nuomone, tikėjimas yra labai privatus, intymus ir asmeniškias dalykas, todėl žmonės apie tikėjimą nekalba ir dabar, jeigu jų nepaklausi. Reikia kalbėti apie tai, kas padėjo priešintis okupantams, kas lėmė, kad jaunimas ėjo į aiškią pralaimėtojų pusę. „Saldu buvo žūti už tėvynę, aš norėjau žūti už tėvynę“, – į iškeltą klausimą atsako filmo „Žibutė – Rozalija Preibytė“ pagrindinė herojė (tada jai buvo septyniolika metų) ir tęsia pasakojimą, kaip kartą atėjusi į mišką išgirdo partizanus giedant giesmę Marijai. Filmo „Partizanų vaikai“ ištraukoje LLKS vyriausiojo gynybos pajėgų vado, generolo Adolfo Ramanausko – Vanago duktė Auksutė Ramanauskaitė-Skokauskienė perpasakoja savo

mamos, taip pat buvusios partizanės, atsiminimus, kaip Lietuvos partizanų vadų susitikime A. Ramanauskas, kaip būdavo įprasta, pradėjęs susirinkimą malda. Jis paėmęs jam paduotą maldaknygę, pagarbiai nusilenkęs, priglaudęs ją prie širdies, užvertęs ir atmintinai sukalbėjęs visą litaniją. Tai padarė be galo didelį įspūdį iš skirtingų būrių susirinkusiems partizanams.

Seminare nuskambėjusios mintys daug ką privertė susimąstyti, todėl labai gaila, kad ribotas renginio laikas neleido pasakyti visiems norintiems, kad galbūt ne viena nuomonė, vertingas liudijimas taip ir liko neišsakyti. Pasak J. Mardosos, reziumavusio seminaro kalbas, ši tema yra palyginti nauja ir skaudi, tad turi praeiti dar daugiau laiko, kad galėtume apie tai ramiai kalbėti.

Kiti du seminarai buvo skirti visiškai kitam liaudiškojo pamaldumo aspektui. Juose buvo gilinamasi į kalendorinius papročius. Niekam ne paslaptis, kad sovietmečiu buvo labai aršiai kovota su katalikybe, o ypač – liaudiškojo pamaldumo apraiškomis. Ši kova pasireiškė visose srityse – tiek organizuojant šventes, tiek mokslinėje terpėje.

Mokslininkai negalėjo kompleksiskai tirti liaudies kultūros, privalėjo „nepastebėti“ ar net paneigti jos sąsajas su krikščionyste ir gilintis į ne tokį pavojingą vadinamąjį senojo folkloro sluoksnį. Pasak J. Mardosos, įdomu tai, kad ikikrikščioniškoji archaika panašiai interpretuojama tiek sovietmečiu, kai krikščionybė buvo ideologiškai pavojinga „komunizmą statančiam“ žmogui, tiek atkūrus nepriklausomybę ir suvešėjus romantiniam požiūriui į lietuvių etninę kultūrą ir jos funkcionavimą dabartyje, – abiem atvejais etnologinėje literatūroje vyrauja ikikrikščioniškosios lietuvių religijos prioriteto liaudies kultūroje akcentavimas ir iškėlimas. Tačiau XIX ir XX a. liaudies kultūroje rasti netransfor-

muotų krikščionybėje ikikrikščioniškosios kultūros elementų ar rudimentų neįmanoma, neturint duomenų, patvirtinančių tokių jų supratimą valstietiškoje mąstysenoje. Todėl burtų, magijos liekanų, prietarų ir pan., kaip pramoginių elementų, negalima supriešinti su religiniais, ypač religinių švenčių esme, nes krikščioniškosios šventės, papročiai, apeigos buvo tas pamatas, ant kurio krikščionybės globojami galėjo funkcionuoti ir archajiniai tradicinės kultūros elementai. Seminaruose ir buvo kalbama apie liaudiškų papročių sinkretizmą, XIX–XX a., o galbūt ir anksčiau gyvavusį ir šandien dar vis natūraliai gyvuojantį liaudiškame pamaldume.

Abu seminarai – „Tarp misterijos ir komedijos: pievėniškių Velyknaktis“ ir „Lietuviškų kalendorinių švenčių struktūra ir jos savitumai“ – buvo susiję su pavasario laikotarpio kalendoriumi ir jo papročiais. Gegužės 6 d. susirinkę klausytojai galėjo ne tik pasiklausyti liudijimų iš pirmų lūpų apie tai, kas daugelį metų vyksta paskutinę naktį prieš Velykas Pievėnų (Mažeikių r.) bažnyčioje, bet ir pasižiūrėti filmuotos medžiagos, archyvinių nuotraukų, išgirsti istorines interpretacijas. LLKC Papročių ir apeigų poskyrio vadovė Nijolė Marcinkevičienė ir LLTI Dainyno skyriaus darbuotojas Povilas Krikščiūnas šį pavasarį lankėi garsiajame Pievėnų Velyknaktyje, kurį konkursinei apžiūrai „Tradicija šiandien“ pateikė Mažeikių rajono savivaldybė. Pasirodo, kad į Pievėnų bažnyčią Didžiojo šeštadienio vakare po šv. Mišių įžengia kareiviai su savo vadu ir saugo bažnyčios viduryje ant patiestos drobės ir pagalvėlės paguldytą kryžių su Nukryžiuotuoju. Kareivių komandos (specialiomis baltos, raudonos, mėlynos arba žalios spalvos uniformomis apsirengę ir mediniais kardais apsiginklavę Pievėnų ir gretimų kaimų vaikinai), kurių kiekvienoje yra po keturis žmones, pasikeisdamos saugo

kryžių nuo vadinamųjų žydukų. Filmuotoje medžiagoje matėme, kaip replėmis ir plaktukais apsiginklavę „žydukai“ bandė pavogti kryžių, krėtė visokias išdaigas, stengdamiesi atitraukti kareivių dėmesį, juos prajuokinti, užkabinėjo bažnyčioje budėti susirinkusius žmones. Tuo metu ant viškų įsitaisę giesmininkai pakaitomis su dūdoriais giedojo Žemaičių Kalvarijos kalnus ir kitas giesmes.

Pasak pranešėjų, tokie teatralizuoti Velyknakčio budėjimai XIX a., o kai kur dar ir XX a. pradžioje buvo žinomi beveik visoje Lietuvoje. Jų kilmė – viduramžių Europos bažnytinės misterijos, kuriomis bažnyčiose ir parateatrinuose renginiuose buvo bandoma parodyti žmonėms kai kurias Jėzaus Kristaus gyvenimo momentus. Šiais vaidinimais buvo siekiama evangelizuoti abejojančiuosius, patraukti ir įtraukti tikinčiuosius, kad jie geriau galėtų įsijausti, tarsi patys taptų šventųjų įvykių dalyviais. Plitę per vyskupijų centrus, baroko laikais (XVII–XVIII a.) teatralizuoti Velyknakčiai vykdavo daugelyje parapinių bažnyčių. Archyviniai dokumentai liudija, kad iki pat 1864 m. (po 1863 m. sukilimo caro valdžia uždraudė triukšmingus šventimus, procesijas, laukų šventinimus ir pan.) Velykos buvo švenčiamos labai triukšmingai, senoviniais romėnų kareivių drabužiais aprengti vyrai budėdavo prie Kristaus karsto su tikrais ginklais, per Prisikėlimą blyksėdavo dirbtiniai žaibai, dundėdavo griaustinis – buvo šaudoma iš patrankų ir šautuvų, mušami būgnai ir t. t. Žiūrėdami šiuolaikinę medžiagą matome, kaip kinta liaudies tradicijos, keisdamos kai kurių personažų vaidmenį, įnešdamos naujų prasmų, prisiderindamos prie pasikeitusių realijų, bet išsaugodamos sakralią ritualo esmę. Svarbu ir tai, kad Velyknakčio šventimas, kuris Pievėnuose nepertraukiamai vyksta jau šimtą metų (jis čia atnaujintas 1915 m.), įtraukia visą parapijos bendruo-

menę. Pievėnų ir aplinkinių kaimų jauni-
mas bent kartą stengiasi pabūti „kareiviu“ ir parodyti savo išstvermę. (Pasak P. Krikščiuono, dauguma jaunuolių labiau norėtų būti „žydėliais“ ir krėsti išdaigas.) Deja, saugoti tradicijas atokiose rajono vietovėse darosi vis sunkiau. Šiomet buvo surinktos nebe keturios, o tik trys „kareivių“ komandos – tai jau Lietuvos kaimo demografinės situacijos pasekmė.

Seminare, vykusiame gegužės 20 d., susirinkusieji kartu su etnologe, habil. dr. R. Merkiene gilinasi į lietuviškų švenčių kalendorių, kuris jau ne vieną šimtmetį glaudžiai susietas su krikščioniškai įprasmintomis šventėmis ir papročiais, gamta ir kaimo gyvenimo būdu. Profesorė nagrinėjo Velykų laikotarpio kalendorinių papročių struktūrą gilindamasi į jų kontekstą, į tai, kas juos sąlygoja, ir pranešimo pradžioje aiškiai apibrėžė pagrindinius terminus. Kalendorinė struktūra yra ją sudarančių elementų sąsajos, kurias chronologine tvarka organizuoja struktūros šerdis – vyksmo laikas, todėl R. Merkienė savo tyrimuose taikanti diachroninį metodą. Velykinis laikas – saulės ir mėnulio kalendorių ribojamas penkiasdešimtys dienų laikotarpis, prasidedantis ketvirtadienį per pirmąją mėnulio pilnatį po pavasario lygiadienio (t. y. nuo Didžiojo ketvirtadienio iki Sekminių). Pasak etnologės, kiekviena diena turėjo savo reikšmę. Pavyzdžiui, Didįjį ketvirtadienį bažnyčioje pamaldų metu plaunamos kojos, tad ir kiekviena troba turėjo spindėti švara, reikėjo išsivalyti namus iki ketvirtadienio popietės; sakydavo, kad jei švarinsies Didįjį penktadienį (tuo labiau – Didįjį šeštadienį), Kristui į akis pribersi smėlio. Kodėl? Todėl, kad suodžius nuo krosnies žmonės valydavo su smėliu. Jurginės – tarsi riba, arimo, o kartu ir ūkinių metų pradžia. Būtent per Jurginės žmonės keldavosi į išnuomotą ūkį, nes tuo

metu prasidėdavo visi ūkio darbai. Nesvarbu, koks tądien oras, vis tiek būtinais reikėdavo išginti bandą (juk reikia ją parodyti gyvulių patronui šv. Jurgiui!), išarti pirmąją vagą, o paskui jau buvo galima laukti ir geresnių orų. Beje, kitose Europos šalyse Jurginės – taip pat gyvulių išginimo diena, nors Pietų Europoje ganiava jau būna įsibėgėjusi, o šiaurėje, pavyzdžiui, Suomijoje, šis laikas toli gražu dar netinkamas ganiavai pradėti. Etnologės nuomone, kai kurios tariamai ikirikščioniškos apeigos (pvz., išgenant avis į ganyklą, tvarte padėti tiek pat ir tokios pačios spalvos, kaip ir avys, akmenukų arba įsmeigti šakelę su išpjaustytais ranteliais) yra paprasčiausi buitiniai dalykai, t. y. gyvulių apskaita. Dėl to visų papročių bei apeigų negalima skirstyti į krikščioniškas arba pagoniškas. Visa tai, kas egzistuoja šalia to, kas yra krikščioniška, bet neatitinka krikščionybės nuostatų, nebūtinai buvo pagoniška. Tai galėjo tiesiog paplستی, ir tiek, kaip, pavyzdžiui, per pastaruosius pora dešimtmečių paplito Vaiduoklių šventė – Helovinas.

Dar daug įvairiausių įdomių dalykų buvo išsakyta visuose trijuose seminaruose. Visko neįmanoma nei suminėti, nei sutalpinti apžvalginiame rašinyje. Kita vertus, to daryti gal nė nereikia, nes filmuotą seminarų medžiagą tradiciškai žadame paskelbti LLTI internetinėje svetainėje. Džiugu, kad aptariamomis temomis susidomėjo ne tik akademinė, bet ir plačioji visuomenė. Partizanų pamaldumui skirtą seminarą įsirašė Marijos, o kalendoriniams papročiams – Lietuvos radijas. Akivaizdu, kad susidomėjimas pasirinktu diskursu yra didžiulis. Esam pasirengę liaudiškojam pamaldumui skirtus seminarus rengti ir toliau, belieka sulaukti galimų temų siūlymų.

Rūta Žarskienė

RESPUBLIKINIS JAUNŪJŲ FILOLOGŲ KONKURSAS ŠIAULIŲ KRAŠTE

Kasmet vis kitoje Lietuvos vietoje vykstantis respublikinis (šįmet jau net 47-asis) Jaunųjų filologų konkursas šį pavasarį (balandžio 24–26 dienomis) šurmuliavo Šiaulių krašte. Pagrindinės konkurso veiklos (darbų pristatymai ir vertinimai sekcijose, literatūriniai skaitymai, kultūrinė programa ir kt.) vyko Kuršėnų Lauryno Ivinskio gimnazijoje, o konkurso laureatų apdovanojimas ir renginio uždarymas – Naisiuose. Iš visos Lietuvos suvažiavę moksleiviai ir jų mokytojai kartu su vertinimo komisijos nariais, kaip ir kiekvienais metais, dirbo susibūrę į keletą sekcijų (prozos, poezijos, vertimų, literatūros kritikos ir dramų, tautosakos, publicistikos ir eseistikos, kalbos). Tautosakos sekcijoje buvo aptarta ir įvertinta dešimt darbų, kurių autoriai – Kalvarijos, Plungės, Gražiškių (Vilkaviškio r.), Pasvalio, Vidiškių (Ignalinos r.), Marijampolės, Ukmergės gimnazijų ir mokyklų moksleiviai. Pasirinktų temų ratas gana platus. Ne kartą esam pastebėję, jog rašydami tautosakinius darbus konkurstantai dažnai remiasi naujausiais folkloro ir etnologijos tyrimais, su kuriais juos supažindina aktyviai kraštotyrinėje veikloje dalyvaujantys ir mokslinę literatūrą studijuojantys mokytojai.

Kaip ir ankstesniuose, taip ir šiųmečiame konkurse tautosakiniais moksleivių darbams buvo būdingos dvi pagrindinės tarpusavyje derančios veiklos kryptys: įvairios folklorinės medžiagos rinkimas ir jos pagrindu atliekami didesnės ar mažesnės apimties tyrimai. Būta ir vienos ar kitos krypties „grynuolių“, tiek tokių, kuriuos galėtume laikyti klasikiniais tautosakos rinkiniais (pvz., mokytojos Janės Juzėnienės inicijuotas Ukmergės „Šilo“ pagrindinės

mokyklos aštuntokės Robertos Grybaitės darbas „Balabaikos, pašposijimai... ir kai kas rimčiau“), tiek gerokai nutolusių nuomums vis dar įprasto „tautosakinio formato“ ir sietinų su vizualinės antropologijos tyrimais (pvz., Plungės „Saulės“ gimnazijos trečiaklasės Evelinos Puidokaitės ir jos mokytojos Ritos Barniškienės darbas „Ar profesija – žmogaus laimė?“). Gražia tradicija laikytina tendencija folkloro pateikėjų ieškoti tarp artimų žmonių: net keleto darbų autoriai kalbino ir įrašinėjo savo senelius. Taip pat džiugina moksleivių ir jų mokytojų originalesnių temų bei naujesnių tiriamųjų objektų paieškos. Tuo šįmet išsiskyrė mokytojos Rasos Kvirevičienės vadovaujamų Gražiškių gimnazijos moksleivių Deimantės Povilaitytės ir Ievos Janulevičiūtės darbai. Deimantė konkursui pateikė moksleivių ir mokytojų sapnų pasakojimų rinkinį, o Ieva daug laiko skyrė bendravimui su Gražiškių miestelio folkloro ansamblio „Gražupis“ vadove, siekdama užfiksuoti ir aprašyti visą įvairialypę šios moters kūrybinę veiklą.

Pirmosios vietos laimėtoju šių metų konkurso Tautosakos sekcijoje tapo Mažeikių Merkelio Račkausko gimnazijos abiturientas Justinas Šakinis. Jo darbas „Susitikimas su aštuoniais salantiškiais“ – puikiai sutvarkytas didelės apimties folkloro rinkinys, kuriame sudėti iš aštuonių Salantų krašto žemaičių užrašyti įvairaus pobūdžio naratyvai ir dainos, išsamios kontekstinės žinios, pateikėjų gyvenimo istorijos ir kt. Justino darbo vadovė – žemaičių folklorinės kultūros žinovė ir puoselėtoja mokytoja Laima Skabickienė. Antrosios vietos laimėtojais tapo Teresė Pučinskaitė (Kalvarijos gimnazijos antraklasė; darbo vadovė – mokytoja Vida Brogytė) ir Gabrielius Bielinis (Vidiškių gimnazijos trečiaklasis; vadovė – mokytoja Zita Čičelienė). Teresė savo darbe „Manosios wikipedijos“

originaliai pristatė iš močiutės ir jos sesers (dviejų dzūkių, pokario metais priverstinai iškeldintų į Suvalkiją) užrašytą tautosaką. Gabrieliaus darbas „Pašnekesiai su Mačiutai“ – labai įdomūs močiutės ir anūko pašnekesiai, išsiskiriantys ne tik įspūdingu folkloriniu turiniu, bet ir gražia rytų aukštaičių tarpe. Trečioji vieta atiteko taip pat dviem konkurso dalyviams: Pasvalio Petro Vileišio gimnazijos abiturientui Mykolui Petkevičiui (vaikinas dirbo visiškai savarankiškai) ir Kražių gimnazijos abiturientui Lukui Pociui (mokytoja Emilija Kvietkuvienė). Mykolo darbas „Ką patyrė, pamatė ir girdėjo mano bobutė“ išsiskyrė platesniu kraštotyrimu požiūriu. Kalbindamas močiutę fiksavo ne tik folklorinę kūrybą, bet ir pateikė jos gyvavimo kontekstus, aprašė etnografines detales, nevengė asmeninio vertinimo. Kražiškis Lukas savo darbui, kurį pavadino „Tarybinio kario laišakai mamai ir mylimajai“, rinkosi išskirtinę, sakytume, tarpdalykinę temą: istoriniu ir folkloriniu aspektais nagrinėjo didelę šūsnį tarybinėje kariuomenėje tarnavusių lietuvių vaikinių (dabar jau solidaus amžiaus vyrų) laiškų, rašytų mamai ir mylimajai. Šis darbas tęsia per keletą metų nusistovėjusias mokytojos E. Kvietkuvienės vadovaujamų darbų rašymo tradicijas: pasirinkta tema kalbinami keli pašnekovai, surinktos medžiagos pagrindu ir pastudijavus aktualią literatūrą rašoma tiriamoji darbo dalis, o užrašytieji pokalbiai iššifruojami ir pridedami kaip priedai.

Kaip ir kasmet, respublikinio Jaunųjų filologų konkurso Tautosakos sekcijos darbai jau perduoti Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštynei.

Vita Ivanauskaitė-Šeibutienė

DISKUSIJA APIE FOLKLORIS- TIKOS PRIGIMTĮ IR REIKALIN- GUMĄ GOTLANDO SALOJE

Pamažu įsidrąsinant šiaurietišškai šių metų vasarai, birželio 10–12 dienomis tarptautinė folkloristų bendruomenė gana gausiai rinkosi viduryje Baltijos esančioje Švedijai priklausančioje Gotlando saloje – į konferenciją, skirtą savos disciplinos problemoms išsamiai aptarti. Konferencija taip ir vadinosi: *Why Folkloristics?* (pažodžiui būtų – „Kodėl folkloristika?“; t. y. kam reikalinga folkloristika, žr. <http://eng.folkloristik.se/>). Organizacinį pagrindą tokiam renginiui suteikė tai, kad prieš dvejus metus, 2013 m. liepos 1 d., susijungus jautniausiam Švedijoje Gotlando universitetui su pačiu seniausiu šioje šalyje Ūpsalos universitetu, įsikūrė ir bene stambiausia švedų Etnologijos katedra. Įdomu, kad šioje Skandinavijos šalyje folkloristika, kaip disciplina, bent jau tokiu pavadinimu nėra neegzistuoja, o jai priklausantys tyrimai yra etnologijos mokslo dalis. Kaip aiškino švedų kolegos, etnologija Švedijoje susikūrė 1972 m., sujungus dvejopus liaudies tradicijų tyrimus: materialinės kultūros ir liaudies atminties (pastarosios krypties objektas apėmė liaudiškus pasakojimus, tikėjimus ir papročius). Nuo tada švedų etnologija sugebėjo tapti plačia kultūros tyrimų sritimi, aprėpiančia bent keletą skirtingų šakų.

Vis dėlto, kaip kvietime pažymėjo ir konferencijos rengėjai, folkloro tyrimai Šiaurės šalyse šiandien susiduria su rimtais iššūkiais. Nors folkloristika sėkmingai plėtojama, pavyzdžiui, Reikjaviko ir Tartu universitetuose, pastaruoju metu dėmesys folklorui gerokai sumenko Švedijoje, o Norvegijoje ir Danijoje dėl neseniai padarytų administracinių pakeitimų folkloristikos kaip savarankiškos disciplinos išvis neliko; net ir Suomijoje, turinčioje itin se-

nas ir reikšmingas folkloristikos tradicijas, šio mokslo tolesnis likimas nėra visiškai aiškus. Dėl to ir buvo sumanyta sukviesiti kolegas išsamiau aptarti folkloristikos plėtros galimybių ir jos vietos platesniame kultūros tyrimų kontekste. Pradžiai tokiai diskusijai buvo padaryta dar pernai, spalio mėnesį vykusioje tarptautinėje konferencijoje Rygoje (plačiau žr. *Tautosakos darbai*, 2014, t. XLVIII, p. 275–279), į kurią atvykę švedų etnologijos profesoriai iš Gotlando Ove Ronströmas ir Ulfas Palmenfeltas karštai kvietė ir agitavo kolegas dalyvauti jų rengiamoje konferencijoje. Į šį kvietimą atsiliepė net septyniolikos šalių mokslininkai, dauguma, žinoma, iš Šiaurės šalių, bet taip pat – ir iš JAV, Jungtinės Karalystės, Airijos, Vokietijos, Ukrainos, Rusijos, Baltarusijos, Rumunijos ir kitur; po vieną kitą atstovą atsiuntė ir visos trys Baltijos šalys. Perskaityti šeši plenariniai pranešimai, konferencijos darbas iš viso vyko aštuoniolikoje paralelinių sesijų – po dvi, tris ar net keturias vienu metu, taigi ir vėl teko neišvengiamai apgailestauti, kad buvo fiziškai neįmanoma išklaudyti visų pranešimų. Vis dėlto bendras įspūdis liko, ir netgi labai ryškus – tiek įvairiausių galimybių folkloristikos plėtrai, tokioms jos tyrimo objektų ir metodų įvairovės, tiek optimizmo dėl šio mokslo ateities, kaip parodė konferencijos dalyvių pranešimai, ligi tol net sunku būtų buvę įsivaizduoti. Be to, nepaprastai jaukiai nuteikė bendra konferencijos atmosfera – ne vien jos rengėjų dėmesys, giedra nuotaika ir paprasti, tačiau efektyvūs organizaciniai sprendimai, bet ir tas neprilygstamas pojūtis, kad esi tarp savų ir kad visi susirinkusieji vieni kitus supranta kone iš pusės žodžio. Kaip pastebėjo viena pagrindinių kalbėtojų, Diane Goldstein iš Indianos universiteto (JAV), retai pasitaiko tokių mokslinių renginių, kur niekam nereikia aiškinti, kas esi ir kuo užsiimi.

Ši mokslininkė ir pradėjo konferenciją; jos plenarinis pranešimas buvo skirtas populiariajai kultūrai – didėjančiam dėmesiui liaudiškajai žinijai ir pasakojimams aptarti (*Venerating the Vernacular: The Rise of Local Knowledge and Narrative*). D. Goldstein pirmiausia pacitavo dar prieš keturiasdešimt metų pasakytus Dello Hymeso žodžius, kad folkloro tyrimų objektu pernešygi dažnai laikomi dalykai, kuriuos kitos mokslo šakos tarsi numeta į šalį – savotiškos „kitų mokslų atliekos“. Būtų galima ginčytis, ar taip tebėra ir gerokai pakitusiame nūdienos akademiniame, socialiniame ir mokslinės konjunktyūros kontekste: visuomenės domėjimasis folkloriniais naratyvais ir lokaline žiniija yra gerokai išaugęs. Pasak D. Goldstein, mes tapome „naratyvine visuomene“, ir ypatingas dėmesys nuo didžiojo (tautos, valstybės ir pan.) naratyvo perkeliamas į asmeninius pasakojimus. Mokslininkė pranešime iš esmės rėmėsi savo patirtimi, sukaupia dirbant Pasaulinės sveikatos organizacijos iniciujuotoje ekspertų grupėje, kurios tikslas – rasti būdų, kaip pagerinti visuomeninę komunikaciją epidemijų sąlygomis. Folkloristo tokioje grupėje prireikė todėl, kad pagaliau suvokta, jog neperpratus visuomenėje egzistuojančių šiuolaikinių mitų, stereotipų ir jų sklaidos mechanizmų neįmanoma veiksmingai kovoti su ligomis, pavyzdžiui, organizuoti masinės vakcinacijos. Taigi folkloristo, kaip eksperto, vaidmuo šioje srityje akivaizdus; taip pat jis reikšmingas, kaip toliau parodė pranešėja, ir teisės sferoje (įvairūs konfliktų sprendimo, priešiško mažinimo, elgesio modelių interpretavimo ir panašūs. atvejai).

Antrasis pranešimas, taip pat amerikiečio, Hiustono universiteto profesoriaus Carlo Lindahliaus, daugeliui klausytojų padarė itin didelį įspūdį – pirmiausia jame pasitelktais sukrečiančiais pavyzdžiais: ura-

ganą „Katrina“ pietinėse JAV valstijose, didįjį Japonijos žemės drebėjimą ir cunami išgyvenusius žmonių pasakojimais. Pranešimas imperatyviai vadinosi „Atsisakykime savęs, pamatykime bendruomenę, užsitikrinkime ateitį“ (*Surrender the Self, See the Community, Secure the Future*) – taigi iškart buvo pateikta savotiška trijų žingsnių esminės folkloristikos plėtros programa. Pranešimo centre atsidūrė mūsų disciplinos pagrindų pagrindas – lauko tyrimai, kurių reikšmę folkloristikai būtų sunku pervertinti. Vis dėlto C. Lindahlis papriekaištavo, kad, neskaitant vos kelių išimčių, nuo pat XVIII a. lauko tyrimų tikslu implicitiškai ar net tiesiogiai laikytas paties etnografo geresnis savęs pažinimas, o ne žmonių, kurių gyvenimą jis tarsi angažavosi tirti, supratimas. Folkloristikos istorijoje pranešėjas išskyrė net dvi eras, kurių ašimi tapo tyrėjo AŠ: pirmoji prasidėjusi nuo Johanno Gottfriedo Herderio, apie 1775 m. pareiškusio, esą liaudis įkūnija *mūsų* kultūros vaikystę, o antrosios pradžia laikytinas Archeris Tyloras, 1871 m. skelbęs beveik tą patį, tik ne apie savo šalies valstiečius, o apie tolimųjų kraštų laukinius – neva jų gyvenimas atspindįs *mūsų* kultūros ištakas. Analogiškai lauko tyrimų reikšmė apibrėžiama ir dabar, postmoderniajame amžiuje: antai antropologas Paulis Rabinowas rašo, kad „save suvokiame tik atidžiau įsižiūrėję į kitą“. Tuo tarpu C. Lindahliaus toks požiūris iš esmės nepriimtinas. Jo nuomone, tikroji lauko tyrimų sėkmė yra atpažinti tuos nesąmoningai kuriamus socialinius rėmus, kuriuos bendruomenės pasitelkia savo tapatybei apibrėžti, įžengti į jų vidų ir juos išbandyti. Pranešime jis pristatė ir ypatingą projektą, kuriame pats dalyvauja ir kurio esmė – paskatinti ir apmokyti stichines nelaimės išgyvenusius žmones, kad jie patys užrašinėtu vieni kitų pasakojimus. Toks tyrėjo ir informanto susitapatinimas

iš tiesų efektyviai neutralizuotų minėtąją skirtį tarp AŠ ir JIE.

Trečiojo plenarinio pranešimo autorė – Barbro Klein iš Stokholmo universiteto (Švedija) – labiausiai akcentavo plataus folkloristikos akiračio privalumus ir būtinybę dar labiau tą akiratį plėsti (*Folkloristics and the Benefits of Broad Perspectives*). Pasak jos, šiuo metu, keičiantis akademiniam peizažui visame pasaulyje ir į visas puses stumdant netgi gana aiškiai nusistovėjusias įvairių mokslų ribas, folkloro tyrėjai kaip sykis turi puikią progą, užuot apsikasę savo tyrimų lopelyje ir nuolankiai linksėję galvomis, pritardami tiems, kas sako, kad mūsų tyrimų objektas yra pernelyg siauras ir nesuprantamas, priešingai – plėsti tyrimų aprėptis ir įtraukti į savo sritį netgi daugiau, nei iki šiol sugebėjo.

Pasak B. Klein, bent jau Švedijoje folkloristika tolydžiai traukiasi, nes yra laikoma tikėtai etnologijos dalimi. Svarbu atsižvelgti į tai, kad didžioji folkloristikos istorijos dalis yra dar ikimokslinė ir ikidisciplininė, taigi folkloristika yra senesnis mokslas nei, pavyzdžiui, sociologija. Negana to, folkloro tyrimų idėja iš esmės radosi Europoje, vadinasi, folkloristika – europocentrinis mokslas (nors dažniausiai įvairių šalių folkloro tyrimų istoriją linkstama pateikti atskirai, bet dauguma idėjų ir pokyčių šiame moksle tikrai peržengia nacionalinių valstybių sienas). Todėl šiuo metu labai svarbu kritiškai permąstyti mūsų atskiras nacionalines ir bendrą pasaulinę folkloristikos istoriją, patraukti Europą iš dėmesio centro ir paraginti Afrikos, Azijos ir Lotynų Amerikos šalių folkloristus parašyti savas disciplinos istorijas. Tai yra itin svarbi užduotis, ypač tragiškų dabarties karinių konfliktų, didžiulės migracijos, taip pat ir žiniasklaidos kuriamų mitų kontekste.

Antras ne mažiau svarbus dalykas – aktyviai diskutuojant su kitomis artimomis

disciplinomis, išryškinti ir užsitikrinti sau vietą akademinėje mokslo konjunktūroje ir pasiekti, kad visi suprastų, kodėl ir kam folkloristika yra svarbi dinamiškame humanitarinės žinijos pasaulyje. Jau minėtasis D. Hymesas yra pastebėjęs, kad folkloras – fundamentalus dalykas, egzistuojantis visose kultūrose. Folkloristika taip pat susijusi ne tik su etnologija, bet ir kone su visomis humanitarinių ir socialinių mokslų šakomis. Aišku, galima paabejoti, ar taip jau svarbu, kaip mūsų atstovaujama tyrimų šaka vadinsis. Vis dėlto, B. Klein tikinimu, yra svarbu apsibrėžti, kokiai sričiai mes save priskiriame. Bendradarbiauti galima su visais, tačiau būtina diskutuoti ir akivaizdžiai parodyti, kad mūsų tiriami dalykai yra svarbūs, sudėtingi ir esminiai.

Ketvirtasis plenarinis pranešimas, kurį parengė Regina F. Bendix iš Getingeno (Vokietija), buvo skirtas folkloristikos gyvyvimui ir išlikimui šiandieniniame universitete, iš esmės virtusių akademinio verslo bendrovėmis, pasaulyje aptarti (*Disciplinary Capital in a Departmentalized World*). Pastebėta, kad per pastaruosius kelis dešimtmečius universitetai iš esmės pasikeitė ir virto „mokslo industrijos“ dalimi, todėl akademiniam pasaulyje ypač išaugo vadinamosios mokslo vadybos ir gebėjimų gauti kuo daugiau lėšų įvairiems projektams vykdyti svarba. O humanitarinių mokslų atstovai šioje situacijoje jaučiasi lyg kokie „probleminiai vaikai“ – prieš savo valią spraudžiami į naujai kuriamas administracines struktūras ir verčiami uždirbti kuo daugiau pinigų. Folkloristika ir šiaip visuomet buvo gana ambivalentiška disciplina, atsiradusi ir nuolat balansavusi tarp XIX a. nacionalinės politikos ir akademinės bendruomenės interesų, visuomet apėmusi itin plačią tyrimų sritį ir dominusi tiek mokslininkus, tiek „neprofesionalus“. Pranešėjos nuomone, kaip tik toks metodų ir interesų

platumas (nes kas gali būti plačiau nei visas kasdieninis žmonių gyvenimas – tiek dabar, tiek praityje?) sudaro ypatingą intelektualinį folkloristikos kapitalą, kuriuo remdamasis šis mokslas gali lengvai perprasti problemas, šiuo metu išsikerojusias akademiname gyvenime, ir joms atsispirti. Žvelgdami pro akademinio folkloro ir kasdinių mokslinių praktikų prizmę, galime susidaryti aiškų vaizdą, kuo tapo mūsų darbo vieta – akademinės institucijos, universitetai. Bendrovių virtusiam universitete pilna paties tikriausio folkloro! – entuziastingai tikino pranešėja, ši savo teiginį iliustruodama gausiais ir smagiais pavyzdžiais. Todėl būtent folkloristika, R. Bendix įsitikinimu, visa tai perpratusi, gali pasiūlyti būdų suvienyti atskiras mokslinių kultūros tyrimų sritis ir mobilizuoti jas priešintis esamai padėčiai.

Toliau kalbėjusi Anne Eriksen iš Oslo universiteto (Norvegija) nagrinėjo folkloristikos vietą paveldo sferoje (*Folkloristics and the Heritage Field*). Pirmiausia pastebėjusi, kad folkloro tyrimai apima tokią didelę esminių kultūros teorijos problemų dalį, kad folkloristikos svarba ir nauda gerokai peržengia tiesiog folkloro analizės ribas, pranešėja daugiausia dėmesio skyrė folkloristikos įnašui į paveldo tyrimų sritį. Pasak jos, svarbu tai, kad paveldo ir kultūrinės atminties tyrimai šiandien – itin gyvai besiplėtojanti kultūros studijų kryptis, masinanti įvairių mokslo šakų atstovus. Kita vertus, dar svarbiau, kad paveldo tyrimai skverbiasi į pačią folkloristikos šerdį: analizuojama, kaip praeitis veikia dabartį, kaip ją formuoja, tapdama svarbiu galios, vertybių bei priedermių nustatymo ir įtvirtinimo šaltiniu. Paveldas juk šiandien irgi labiau kuriamas nei saugomas! Todėl folkloristai ir tiria paveldą kaip kultūros kūrimo procesą, o ne kaip jo produktą. A. Eriksen ypač pabrėžė tradicijos sam-

pratos – to slaptojo folkloristikos ginklo – svarbą. Anot jos, nors ši sąvoka buvo sugalvota tam tikram stabilumui apibūdinti, ji tapo įrankiu analizuoti visiškai priešingus dalykus: kaitą, kūrybą, poveikį ir pan.

Konferenciją smagia gaida užbaigė pasakutinis plenarinis pranešimas, kurį perskaitė Suomijos atstovė iš Helsinkio Susanne Österlund-Pötzsch. Pasitelkusi laiptų įvaizdį, aptarusi jų istorinę raidą ir svarbą ne tik architektūrai, bet ir visai žmonijos istorijai, atskleidusi, kaip iš centrinės ir svarbiausios pastato ašies, prabangiai išdabintos įvairiais puošybos ir meno dirbiniais, atsiradus liftais laiptai tapo antraeiliumi, kažkur į užkaborius nugrūdumu, visiškai nebeįspūdingu ir beveik pamirštu grynai konstrukciniu elementu, pranešėja įžvelgė čia tam tikrų simbolinių sąsajų su folkloristikos problemomis (*Why Folkloristics in the Case of Stairs? Disciplinary Perambulations*). Pasak jos, tik nedaugelis mokslų taip kritiškai vertina savo pačių egzistavimą, kaip folkloristika. Ir net sunku pasakyti, ar toks kritiškumas – gerai ar blogai. Vis dėlto gandai apie folkloristikos mirtį tikrai (pridurtume: ir jau ne kartą) pasirodė gerokai perdėti. Tačiau akademinė marginalizacija kelia aiškią ir daugelio folkloristų puikiai jaučiamą grėsmę. Kita vertus, nesunku pastebėti ir tai, kad tiek akademinėje bendruomenėje, tiek visuomenėje apskritai vis labiau auga domėjimasis tomis sritimis, metodais ir medžiaga, kurie nuo seno sudarė folkloristikos branduolį. Taigi ką toliau mums daryti? Grįžti prie šaknų ir stengtis nieku gyvu nenuolti nuo savo disciplinos šerdis? O gal bandyti naujus kelius, ieškoti naujų raidos kryptų? O gal rinktis kokį nors tarpinį variantą? Pranešėjos įsitikinimu, folkloristika tikrai yra gana plati, gili, gyvybinga ir apdovanota įgimtu smalsumu, kad išbandytų ir suderintų abu kraštutinumus – senas šaknis ir naujas kryptis.

Daugelis konferencijos paralelinėse sesijose skaitytų pranešimų vienaip ar kitaip plėtojo plenariniuose pranešimuose išsakytas mintis. Iš to, ką pavyko išgirsti, ypač norėtūsi išskirti konceptualumu beveik plenariniam prilygusių suomių folkloristės Lotte Tarkka iš Helsinkio universiteto pranešimą „Istorinė sąmonė ir kūrybingumas archyvų tyrimuose“ (*Historical Consciousness and Creativity in Archival Research*), iš esmės dar syki patvirtinusių istorinį suomių ir lietuvių folkloristikos bendrumą. Suomių (galime drąsiai sakyti – ir lietuvių) folkloristika XX a. pradžioje kūrėsi sukauptų archyvų pagrindu, o jos tyrimų legitimumas rėmėsi tautinės valstybės kūrimo ir įtvirtinimo poreikiais. Mūsų laikais, kaip pažymėjo pranešėja, ši trejopa orientacija – į tekstą, į praeitį ir į tautinę valstybę – vis labiau kvestionuojama tiek pačių folkloristų, tiek kitų mokslų bei visuomenės atstovų. Abejojama net tokių tyrimų reikalingumu visuomenei apskritai. Vis dėlto, kaip pažymėjo L. Tarkka, kritinis tokių sąvokų, kaip kontekstas, tekstualumas, žanras, objektas, kolektyvas bei atlikimas, permąstymas leidžia suvokti tradicijos kūrimo procesus tiek kaip ankstesniųjų tąsą, tiek kaip tam tikrus strateginius interpretacinius rėmus, apibrėžiančius raiškos formas ir praktikas. Įvairialypis stambių archyvinų duomenų masių kontekstualizavimas ir intertekstinė analizė sudaro prielaidas kitokio pobūdžio rekonstrukcijai, kurios siekis – nebe atkurti neva pirminę ar tariamai „autentišką“ tradiciją, o nustatyti galimą tos tradicijos subjektų – atlikėjų ir jų auditorijos – kompetenciją ir interpretacijos galimybes. Gaunama istorinės sąmonės, vaizduotės bei kūrybingumo analizė remiasi dvejopu praeities konceptualizavimu. Tyrimo strategijos centre atsiduria jau nebe „praeitis dabartyje“ (t. y. tradicijos tęstinumas), o praeitis – kaip tam

tikra tiriamųjų bendruomenių dabartis. Žodinės tradicijos vertinimas iš atlikėjo perspektyvos paverčia archyvinis tyrimus kažkuo panašiu į lauko tyrimus svetimoje kultūroje. Tuo pat metu tekstualumo, kontekstualumo ir tradicijos sampratos virsta dinaminiais pasaulio kūrimo procesais. O visuomeninė archyvinio istorinės sąmonės ir ankstesniųjų bendruomenių raiškos formų tyrimo reikšmė grindžiama ne postuluojamu bendrumu tarp jų kultūros ir mūsiškės, bet analogišku mąstymu. Abiem atvejais tradicija yra nukreipta į ateitį, – pabrėžė pranešėja.

Archyvų kūrimo, plėtros ir perkėlimo į elektroninę erdvę problematika domino ir kitus pranešėjus. Čia ypač pasižymėjo norvegai. Antai Audunas Kjusas iš Oslo, Norvegijos etnologinių tyrimų archyvo, tradicinių archyvų ateitį imperatyviai siejo su skaitmenine revoliucija. Pasak jo, šis procesas iš esmės reikalauja padidinti visuotinį žinių šaltinių prieinamumą, o tai ypač gerai atitinka demokratinį valstybių politiką, nes sudaro sąlygas visuomenei dayvauti formuojant savo pačios suvokimą ir geriau tą suvokimą įsisąmoninti. Išryškinti vertybes, kuriomis vadovaujamės savo įvairialypiam kultūriniame gyvenime (taip pat ir skirtumus vadinamosios vyraujančios kultūros viduje) yra svarbi politinė užduotis, kurią vykdant modernizuotas ir atviras tradicinės kultūros archyvas gali reikšmingai prisidėti. Remdamasis savo sukaupta patirtimi, pranešėjas parodė, kaip patys informantai gali dalyvauti kuriant skaitmeninį archyvą ir netgi turi lemiamą teisę spręsti, kokius savo pateiktus duomenis padaryti visuotinai prieinamus ir kaip juos pateikti.

Savo ruožtu Švedijos atstovas Georgas Drakosas iš Stokholmo, tarsi tęsdamas D. Goldstein idėjas, kalbėjo apie folkloro panaudojimą ilgalaikių ligų atvejais –

chroniškam skausmui palengvinti. Pristatydamas savo sukurtą ir vadovaujamą projektą „Kultūra pagal receptą“, jis pabrėžė, kad tada, kai visas paciento gyvenimas yra persmelktas kančios ir nuolatinio skausmo, jo veiksmas tarsi užsifiksuoja nesikeičiančios erdvės ir laiko rutinos rate, kol galiausiai pasidaro sunku net išlipti iš lovos ir nueiti kelis žingsnius. Projekto metu buvo siekiama perkelti pacientus iš ligoninės aplinkos į neįprastą, su jokiais klinikinėmis praktikomis nesusijusią erdvę, sulaužyti jų kasdienę rutiną, padėti jiems išsakyti savo patirtį (nes skausmas ir kančia dažniausiai būna neverbalizuoti), paversti ją pasakojimais ar kitokia kūryba, pasiūlyti skausmų kamuojamam žmogui įvairios meninės ar kūrybinės veiklos. Paaiškėjo, kad dauguma projekte dalyvusių pacientų pripažino, kad jo metu jų patiriami skausmai gerokai sumažėjo ar net visai išnyko! Taigi folkloras bei kitokia meninė komunikacija išties gali būti net vaistas.

Dar vienas įspūdingas pranešimas, kurį reikėtų paminėti, buvo parengtas Helsinkio universiteto atstovo (Suomija) Froggo. Pranešimas išdidžiai vadinosi „Kodėl folkloristai gali užvaldyti pasaulį (bent jau humanitarinius mokslus): teorija, metodologija ir tarpdiscipliniškumas“ (*Why Folklorists Can Take over the World (or at Least the Humanities): Theory, Methodo-*

logy and Interdisciplinarity). Pradėjęs nuo to, kad folkloro tyrimai jau vien dėl savo objekto yra iš prigimties tarpdisciplininiai, todėl ir teoriniai bei metodiniai folkloristų naudojami tyrimo būdai gali būti lengvai perimami ir pritaikomi kitų mokslų, savo įspūdingoje vaizdo prezentacijoje pranešėjas įtaigiai parodė, kad visa tai leidžia folkloristikai pretenduoti į strateginę centrinę padėtį – jungti ir koordinuoti kitų mokslų atstovų pastangas (praktiškai tai sėkmingai įgyvendinta paties Froggo su kolegomis vykdytu tarpdisciplininiu vikingų eros Suomijoje tyrimų projektu). Taigi ambicingu pranešėjo įsivaizdavimu, užuot buvusi savo pačios nevisavertiškumo ar agresyvios kitų mokslų plėtros nustumta į paraštes, folkloristika turi visas galimybes atsidurti pačiame centre ir tapti savotiška humanitarinių mokslų ašimi ar jungiamąja grandimi – ir ši galimybė, didėjant tarpdisciplininių tyrimų svarbai, tik auga.

Čia apžvelgėme vos nedidelę dalį konferencijoje skaitytų pranešimų, bet ir iš jų matyti, kokių įvairių folkloristikos plėtros galimybių buvo pasiūlyta. Tikėkimės, kad jų įkvėptai folkloristų bendruomenei pavyks išsikapstyti iš nuolat kamuojančių krizių ir įsitvirtinti margame nūdienos humanitarinių ir socialinių mokslų pasaulyje taip, kad niekam daugiau nebekiltų klausimas, kam reikalinga folkloristika.

Lina Būgienė